

Regionaal Actieplan beschikbaarheid drinkwaterbronnen

Vitens, regio Utrecht en Provincie Utrecht

1 Inleiding

Het actieplan geeft inzicht in de beschikbaarheid van drinkwaterbronnen voor de regio Utrecht van drinkwaterbedrijf Vitens. Knelpunten, effecten van knelpunten (voor en na 2030) en oplossingsrichtingen komen in beeld. Doel van het actieplan is om op lokaal en regionaal niveau het bestuurlijke gesprek te faciliteren en om op lokaal en regionaal niveau partijen te bewegen de juiste acties te nemen. Voor knelpunten die uitsluitend op landelijk niveau oplosbaar zijn, worden bestuurders op rijksniveau aangesproken in het overkoepelende Actieprogramma.

De opgave in dit regionaal actieplan is gebaseerd op het RIVM-rapport van april 2023 en waar nodig geactualiseerd met interviews gehouden tweede helft 2023 met vertegenwoordigers van Vitens en de provincie Utrecht. De focus ligt op acties met effect op de periode vóór 2030. Voor oplossingen die pas effect hebben na 2030 zijn veelal ook vóór 2030 acties nodig: die worden ook benoemd. Het plan is geaccordeerd door provincie en drinkwaterbedrijf.

Maatregelen met betrekking tot waterbesparing maken geen deel uit van het regionaal actieplan. Deze zijn onderdeel van het landelijk actieprogramma Waterbesparing.

Hoofdstuk 2 schetst een beeld van de urgentie rond de beschikbaarheid van drinkwaterbronnen tot 2030 in de provincie Utrecht en het verzorgingsgebied Utrecht van Vitens. De benodigde productiecapaciteit tot 2030 en lopende acties om daaraan te voldoen komen in hoofdstuk 3 aan bod. Knelpunten die realisatie belemmeren, oplossingen, acties, actiehouders en status staan in hoofdstuk 4. In hoofdstuk 5 zijn de conclusies weergegeven.

2 Urgentie

Momenteel voldoen de reserves, nodig voor een betrouwbare levering van drinkwater, in de drie clusters (Randmeren, West, en Zuid) van de provincie Utrecht niet aan de gestelde norm. Met name de clusters West en Randmeren hebben richting 2030 een forse uitbreidingsopgave, terwijl daarvoor beperkt en respectievelijk geen ruimte in de huidige winvergunningen zit.

In feite zijn er voldoende trajecten om voor 2030 voldoende reserves op te bouwen. Echter, de combinatie van vertraging door uiteenlopende redenen in de huidige trajecten en het gebrek aan alternatieven, zorgen ervoor dat dit een onzekere regio is voor 2030. Door de lange doorlooptijd van diverse vergunningstrajecten en realisatie is het niet mogelijk om voor 2030 nog nieuwe bouwstenen op te starten die tijdig gereed zijn. De verbondenheid van het grondwatersysteem tussen de provincies Utrecht en Flevoland en de verschillende beleidslijnen in de waterprogramma's van deze provincies zorgt voor extra complicerende factoren. Dit vraagt om bestuurlijke afstemming over interprovinciale gebruik van het grondwater voor de productie van drinkwater.

Daarnaast blijft er aandacht nodig voor de aanwezigheid van historische grondwaterverontreinigingen die op termijn bestaande winningen kunnen bedreigen en de risico's bij het intreden van toekomstige toevoegingen van functies in de ondergrond (bijvoorbeeld energietransitie).

Ten slotte is ook de personele capaciteit een zorgpunt om de trajecten voortvarend voort te zetten. De hoeveelheid opgaven neemt toe, maar de capaciteit en ervaring, zowel binnen provincie en Vitens als in de markt staan onder druk, waardoor ook duidelijk prioriteiten moeten worden gesteld.

Samenvattend is de urgentie voor de regio Utrecht hoog. Alleen als de geplande bouwstenen tijdig gerealiseerd worden en in combinatie met het behouden van de bestaande capaciteit, beschikt de regio Utrecht in 2030 over voldoende operationele capaciteit.

3 Opgave en lopende maatregelen

Doel van dit hoofdstuk is het geven van inzicht in de kwantitatieve opgave om in 2030 te beschikken over voldoende productiecapaciteit en inzicht in de acties die ervoor moeten zorgen dat de productiecapaciteit ook daadwerkelijk beschikbaar is in 2030. Dat is het vertrekpunt om te toetsen of lopende maatregelen toereikend zijn om het verschil tijdig te overbruggen.

3.1 Noodzakelijke productiecapaciteit tot 2030

In tabel 1 is de opgave voor de benodigde extra productiecapaciteit tot 2030 voor de regio Utrecht weergegeven op basis van de prognose van de drinkwatervraag van Vitens van 2023.

Tabel 1: Opgave voor Utrecht (in miljoen m³ per jaar)

Opgave 2030	Huidige operationele productiecapaciteit (2023)	Prognose benodigde productiecapaciteit in 2030	Uitbreiding productiecapaciteit	Uitbreiding Vergunning capaciteit in 2030
Totaal	105	113	8	14

Op basis van de prognose van Vitens van 2023 is er een onttrekkingsbehoefte van 113 Mm³/jaar in 2030. De huidige drinkwaterproductiecapaciteit bedraagt 105 Mm³/jaar. Dit vraagt om een uitbreiding van de operationele capaciteit 8 Mm³/jaar in 2030.

Daarnaast hanteert Vitens een reservebeleid om toekomstige stijgingen op te vangen. Daarvoor is het streven een reserve in de vergunningen van 10% te realiseren. Hierdoor komt de totale behoefte aan uitbreiding van de vergunning in Utrecht op 14 Mm³/jaar.

3.2 Maatregelen ten behoeve van voldoende productiecapaciteit tot 2030

Voor het op orde krijgen van de productiecapaciteit zetten Vitens en provincie in de regio Utrecht in op:
Ontwikkelen productiecapaciteit beschikbare winvergunning (Woudenberg, Bilthoven, Cothen, Benschop)
Inzetten volledige vergunning binnen bestuurlijke afspraken (Groenekan)
Uitbreiding van bestaande winning Eemdijk
Onderzoek uitbreiden huidige winningen

Onderstaand de opgave voor 2030 en de bouwstenen die daarvoor beschikbaar zijn.

Tabel 2 Realisatie noodzakelijke productiecapaciteit vóór 2030

	Extra productie-capaciteit (in Mm ³ /j)	Vergunning capaciteit (in Mm ³ /j)	Met wie	Noodzakelijke activiteiten in voorbereiding + fase
Opgave 2030	8	14		
Woudenberg	1,2	•	Vitens, RUD	Operationaliseren van de winvergunning (realisatiefase)
Bilthoven	0,8	-	Vitens	Operationaliseren winvergunning. Knelpunt aanwezig verontreiniging (realisatiefase)

Cothen / Doorn	1,0 / -1,0	-	Vitens	Realisering van de drinkwatervoorziening in Cothen ter vervanging van het sluiten van de winning in Doorn. (realisatiefase)
Benschop	3,0	-	Vitens, provincie Utrecht, Gemeente Lopik, overige stakeholders	Voor de realisering van de drinkwatervoorziening, waaronder aanvragen omgevingsvergunning en bestemmingsplanwijziging bij gemeente Lopik (realisatiefase)
Groenekan	1,5	1,5	Vitens, provincie, waterschappen, natuurorganisaties	Inzetten bestaande winvergunning (onderzoeksfase)
Eemdijk	-	3,0	Vitens, provincies Utrecht, gemeente, waterschap, Flevoland, Gelderland, overige stakeholders	Vitens start met planuitwerking voor Eemdijk. Daarnaast vinden gesprekken plaats over het ontwikkelen van regionale visie over duurzame inzet grondwaterpotentieel. (onderzoeksfase)
Uitbreiden huidige winningen	3,0	3,0	Vitens, provincie Utrecht, waterschappen, gemeenten	Gesprek met stakeholders moet nog starten afhankelijk van voortgang andere projecten, onderzoek uitgevoerd (onderzoeksfase)
Schalkwijk	-	7,0	Vitens, provincie Utrecht, gemeente Houten, overige stakeholders	NRD vrijgegeven door provincie voor inspraak, parallel gestart met verkenningsfase drinkwatervoorziening (vergunningsaanvraagfase)
Totaal bouwstenen	9,5	14,5		

Vitens wil in Groenekan meer onttrekken (7,5 Mm³/jaar binnen bestuurlijke afspraken). Er wordt nu onderzoeken gedaan naar de effecten van de winning op nabijgelegen N2000 gebied middels eco-hydrologisch onderzoek. Op basis van dit onderzoek neemt de provincie Utrecht een besluit over de totaal winbare hoeveelheid grondwater in Groenekan. In 2024 wordt een 'richtingsbesluit' verwacht door Provincie en Vitens over doorgaan, stoppen, of meer onderzoek voor de locatie Groenekan.

Voor de locatie Benschop beschikt Vitens sinds 2018 over een winvergunning. Vitens is bezig met het in operatie brengen van deze winvergunning. Daarbij zijn nog niet alle overige vergunningen aangevraagd die nodig zijn voor de bouw van de productielocatie (bestemmingsplan, omgevingsvergunning). Tijdens deze realisering blijken bij gemeente en belanghebbende zorgen over de effecten van de winvergunning. Eén van de leermomenten in dit traject betreft het aanwijzen van een ganzenrustgebied door de provincie, waardoor uitvoering van activiteiten in dit gebied beperkt worden. Hierover zijn gesprekken tussen de provincie en Vitens om te onderzoeken hoe voor activiteiten een uitzondering gemaakt kan worden. De aanwijzing zorgt voor enige vertraging, maar nog binnen de noodzakelijke termijnen.

Voor de locatie Eemdijk wordt verkend of de productiecapaciteit opgehoogd kan worden van 5 Mm³ naar 8 Mm³/jaar. Uitbreiding van de winning Eemdijk is tegenstrijdig met beleidskeuzes uit het regionaal waterprogramma van de provincie Flevoland. Hierover vindt afstemming plaats tussen de provincie Utrecht en Flevoland. Gelet op de urgentie in de regio gaat Vitens door met voorbereidende onderzoeken naar het uitbreiden van Eemdijk.

3.3 Maatregelen ten behoeve van voldoende productiecapaciteit na 2030

3.3.1 Waag (water aanvoer en aanvulling in het Gooi)

Voor de zekerstelling op de lange termijn werkt Vitens samen met drinkwaterbedrijven PWN en Waternet aan een verkenning naar de mogelijkheid om een gezamenlijke winning te ontwikkelen in het Gooi. Gezocht wordt naar een locatie voor een winning met een capaciteit van 30 Mm³ (circa 10 Mm³ per waterbedrijf), door het infiltreren van oppervlaktewater uit één van de volgende locaties: Eemmeer, Gooimeer of het Amsterdam-Rijnkanaal. De realisatie van de winning is indicatief gezet op 2035. De samenwerking en harmonisatie tussen de drinkwaterbedrijven en provincies biedt perspectief voor een slagvaardige route.

3.3.2 Verkenningfase nieuwe drinkwatervoorziening Schalkwijk

Voor de locatie Schalkwijk zitten we in de verkenningfase. In deze fase voert Vitens onderzoeken uit om de effecten van een nieuwe winning op de omgeving te bepalen en welke locatie daarbij naar voren komt als voorkeurslocatie. De MER-procedure is gestart, de NRD heeft ter inzage gelegen.

3.3.3 Evalueren en actualiseren strategische grondwatervoorraad

De provincie Utrecht heeft een strategische grondwatervoorraad aangewezen. In deze gebieden zien we voor de toekomst goede mogelijkheden voor de winning van grondwater voor de openbare drinkwatervoorziening. Nieuwe locaties voor de winning van grondwater voor de drinkwatervoorziening worden in de strategische grondwatervoorraad gerealiseerd. De hoeveelheid schoon grondwater die extra kan worden onttrokken uit de strategische grondwatervoorraad voor drinkwaterbereiding, is ruim voldoende om te voorzien in de vraag naar drinkwater in de provincie. Die omvang van de strategische grondwatervoorraad maakt het mogelijk om nieuwe winningen voor de drinkwatervoorziening te ontwikkelen op locaties die gunstig zijn omdat ze dichtbij de afnemers zijn gelegen en beperkte effecten hebben op de omgeving. De omvang stelt ons ook in staat om enige ruimte te bieden aan andere functies en activiteiten binnen de strategische grondwatervoorraad, zoals aardwarmte en ondiepe bodemenergie. We zien dat het gebruik van de ondergrond toeneemt, waardoor er mogelijk in de toekomst minder ruimte is voor nieuwe winlocaties. We starten daarom een project waarbij we de strategische grondwatervoorraad gaan actualiseren.

4 Knelpunten en oplossingen

Dit actieplan brengt de benodigde prioritaire acties in beeld om in 2030 te beschikken over voldoende productiecapaciteit. Tegelijkertijd wordt ook nu al gewerkt aan de opgave om na 2030 voldoende drinkwater te kunnen leveren.

Zowel tijdens het vergunningsproces alsook de bouwfase lopen de provincie en drinkwaterbedrijven tegen een legio aan knelpunten aan, wat leidt tot vertraging binnen de te realiseren trajecten.

Concrete oplossingen voor deze knelpunten betreffen:

- Coördinatie vanuit het Rijk voor bovenregionale vraagstukken
- Visie van het rijk op een landelijke drinkwaterstrategie en de doorvertalingen naar regionale drinkwaterstrategieën.
- Planning woningbouw matchen met beschikbare drinkwaterbeschikbaarheid
- Ruimte vanuit netcongestie en stikstof
- Verruiming van de WACC-systematiek om investeringen te kunnen doen
- Landelijke onderzoeksagenda naar onder andere:
 - Normen over wat is significant effect op de omgeving is bij waterwinning
 - Verwerken van brijn (afvalstromen na zuivering)

5 Conclusies / samenvatting

Samenvattend is de urgentie voor de regio Utrecht hoog. Uitbreiding van de grondwaterwinningen staat richting 2030 onder druk vanwege de belangen en zorgen van stakeholders, de drukte in de ondergrond, en complexe gebiedsprocessen.

De noodzakelijke trajecten zijn samen met de provincie geïdentificeerd en opgestart maar bij oplopende vertraging is de kans groot dat in 2030 er onvoldoende operationele capaciteit is.

De grootste knelpunten worden veroorzaakt door de onzekerheden bij de diverse vergunningstrajecten in combinatie met de ongewisse uitkomst daarvan. Daardoor loopt de bouw van de benodigde infrastructuur ook vertraging op. Bij deze trajecten is de vraag hoe de balans te vinden tussen zorgvuldigheid en snelheid. Daarbij komt dat vertraging in de ene fase van het totale proces niet lineair doorwerkt in de planning. Met andere woorden een vertraging van drie maanden in het proces van vergunningverlening kan zomaar leiden tot een vertraging van zes of meer maanden in de volgende fase.

De drie belangrijkste knelpunten die ervoor kunnen zorgen dat de geplande productiecapaciteit niet gehaald kan worden zijn:

- Complex vergunningsproces in een complexe omgeving
- Beperkte hoeveelheid expertise in combinatie met krapte op de arbeidsmarkt
- Beperkte investeringsmogelijkheden van het drinkwaterbedrijf

Forse inzet op onderstaande prioritaire acties dragen bij aan het realiseren van de opgave voor 2030:

- Organiseren van de regie voor de onderscheiden bouwstenen middels het instellen van een bestuurlijke tafel en afspraken maken over samenwerking, helderheid over rol en verantwoordelijkheid met betrokken partijen.
- Opstellen van een helder, uniform afwegingskader ten behoeve van faciliteren integrale besluitvorming (bv. natuur, woningbouw, drinkwater).
- Formuleren kaders voor een ontvankelijke vergunningaanvraag